

УДК 94 (477)

Юрій Свідерський, Наталія Романишин

ШЕВЧЕНКО – ІСТОРИК

У статті, виходячи з постулату визначення історії як колективної пам'яті народу та її націотворчої функції, розглядаються історичні погляди Тараса Шевченка. Виляється його нонконформізм в умовах реакційної політики імператора Миколи II та аналізуються ті поезії, які впливали на перетворення малоросів в українців. Стверджується, що "Кобзар" був чи не єдиним легальним підручником з історії України в радянські часи, який суперечив панівним офіційним оцінкам минулих подій та персоналій.

Ключові слова: Тарас Шевченко, історія, "Кобзар", національна пам'ять, поезія.

Творчості Тараса Шевченка та його особі присвячені десятки тисяч публікацій, сотні монографій, виникла ціла галузь знань – "шевченкознавство".

Аналіз його творів в силу їхнього величезного впливу на уми читачів, формування світоглядних установок, зазнавав коливань залежно від політичної та ідеологічної кон'юнктури. Можливо, саме тому проблема "Шевченко-історик" не мала такого широкого і всебічного аналізу, як інші види й напрямки його діяльності [6; 20, с. 71–72]. Адже історичні погляди й оцінки Т. Шевченка часто йшли всупереч офіційним. Винятком було лише західноукраїнське шевченкознавство, яке творило культ "Великого Тараса" в Галичині. Тільки в Івана Франка знаходимо більше півсотні публікацій про Т. Шевченка [4, с. 63]. Але відділені російсько-австрійським, а згодом – польсько-радянським кордонами, ці публікації не доходили до читача на Великій Україні [3; 15]. Прикладом може бути робота Богдана Лепкого "Про життя і творчість Тараса Шевченка", задумана як вступ до п'ятитомного видання творів Кобзаря і надрукована у 1919 році [12]. Ця робота на довгі десятиліття була вилучена з наукового обігу, оскільки належала перу забороненого автора.

В останнє двадцятиліття в незалежній Україні творчість Тараса Шевченка почала вивчатись без офіційного впливу чужих держав [1; 2; 8; 9; 17]. Наскільки твори Т. Шевченка є політично актуальними, свідчать сьогоднішні події в Україні. Серед документів, виявлених у резиденції поплічника В. Януковича – генерального прокурора В. Пшонки, є матеріали про плановані прокуратурою заходи щодо недопущення перетворення Євромайдану у центр відзначення двохсотліття від дня народження Т. Шевченка [22]. Показовим є і той факт, що мітинги євромайданівців у східних областях України відбувалися біля пам'ятників Т. Шевченку, а мітинги проросійських сепаратистів – біля пам'ятників Леніну.

Історія, як відомо, наука, що вивчає минулий досвід людства. Проте історія – це ще й колективна пам'ять народу, важливий компонент націотворення. Власне у цьому контексті й піде далі мова про Тараса Шевченка як історика. Слід відзначити, що Т. Шевченко був не лише істориком, але й вчителем історії України для кількох поколінь українців, що проживали в царській Росії, а згодом в оновленій Російській імперії під назвою СРСР. Твори Т. Шевченка в роки радянської влади були чи не єдиним легальним підручником історії України, який суперечив панівним офіційним оцінкам минулих подій та персоналій.

Нонконформізм Т. Шевченка, його “незручність” для офіційної ідеології яскраво демонструє поема “Кавказ”, у якій автор їдко висміює великодержавну ідею про цивілізаторську просвітницьку роль Росії на Кавказі:

Просвітились! та ще й хочем
Других просвітити,
Сонце правди показати
Сліпим, бачиш, дітям!..
Все покажем! тільки дайте
Себе в руки взяти.
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,
Як і носити!.. [19, с. 261].

Підкорення Росією більш як півсотні кавказьких етносів тривало майже сто років, починаючи з другої половини XVIII ст. В 1784 р. у передгір'ях Кавказького хребта була споруджена фортеця з промовистою назвою Владикавказ, а в 1818 р. – форт Грозний. Особистий ворог Т. Шевченка російський імператор Миколай I у 1829 р. поставив перед генералом Іваном Паскевичем завдання про “остаточне умиротворення горців або винищення непокірних” [18, с. 340].

Той неситим оком
За край світа зазирає, –
Чи нема країни,
Щоб загарбать... [19, с. 188]

У часи Т. Шевченка російська армія вела запеклу війну із загонами північнокавказьких народів, що їх росіяни називали “горцями”, яких очолював аварець Шаміль. У 40-х роках XIX ст. він створив на східному, прикаспійському Кавказі централізовану політичну організацію – імамат, яка об'єднувала народи сучасного Дагестану.

Велика російська армія, не пристосована до умов війни в горах, зазнавала значних втрат: “Лягло костями Людей муштрованих чимало” [19, с. 262]. На Кавказі загинули десятки тисяч солдатів та офіцерів російської армії, серед них і близький друг Т. Шевченка граф Яків де Бальмен. Не маючи змоги підкорити волелюбних кавказців у бою, російська армія грабувала майно й, передусім, головне багатство горян – худобу, спалювала їхні села, поля та ліси:

Ми християне; храми, школи,
Усе добро, сам Бог у нас!
Нам тільки сакля очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана; чом ми вам
Чурек же ваш та вам не кинем,
Як тій собаці! чом ви нам
Платить за сонце не повинні!.. [19, с. 263].

Щойно у 1859 році Шаміля захопили у полон і вивезли до Росії. Спочатку він перебував на засланні у російській Калузі, а в шістдесятих роках XIX ст. – у Києві. Тут і відбулось його знайомство з твором Тараса Шевченка. Очевидці згадують, що нерідко у коляску, в якій Шаміль їздив вулицями Кисва, студенти кидали листівки з поемою “Кавказ”.

Слід зауважити, що й після полону Шаміля війна на Кавказі не припинилась. Опір росіянам чинили черкеси на Західному, причорноморському Кавказі. Їхня доля була сумною. Геноцид черкеського народу завершився масовою еміграцією з батьківщини в Османську імперію у 60–70 рр. XIX ст.

Російська громадськість у першій половині та середині XIX ст. багато дискутувала на тему Кавказької війни. “Горці” часто з'являлись на сторінках

російської літератури, як, наприклад, в Олександра Грибоедова, Олександра Пушкіна, Михайла Лермонтова чи Льва Толстого. Причому їх нерідко романтично зображали благородними волелюбними дикунами. І все ж на довгий час в Російській імперії встановився щодо них образ ворога-розбійника і фанатика-мусульманина [7, с. 143]. Із такими поглядами дисонувало співчутливе бачення Кавказької війни Т. Шевченком:

І вам слава, сині гори,
Кригою окуті.
І вам, лицарі великі,
Богом не забуті.
Борітеся – поборете,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая! [19, с. 262].

Варто відзначити, що й тут Шевченко-поет виявився пророком. Депортація Й. Сталіним чеченців, інгушів, карачаївців та балкарців і зовсім недавні російсько-чеченські війни підтверджують глибоке розуміння поетом суті протистояння на Кавказі.

Якщо в поемі “Кавказ” Т. Шевченко виступає не лише як поет, а й публіцист і, вживаючи сучасну термінологію – політолог, то у висвітленні козацького минулого України та Гайдамаччини він – глибокий вдумливий історик. Вже перші рецензенти “Кобзаря” оцінили його твори не тільки як подію великого літературного значення. Вони побачили людину, яка має власні небуденні історичні погляди. В червневому випуску журналу “Маяк” за 1840 рік П. Корсаков відмітив, що вірші Шевченка є своєрідним, неповторним доповненням до спеціальних історичних творів, присвячених Україні [16, с. 168]. У 1843 році співробітник “Москвітяніна” Ф. Кітченко заявив: “Поема п. Шевченка “Гайдамаки” є дорогоцінним подарунком не тільки для літератури російської, але й для конкретної історії Росії” [16, с. 169].

“Тарасова ніч”, “До Основ’яненка” й “Іван Підкова” – це перші історико-патріотичні твори Т. Шевченка. В них, за словами С. Єфремова, “поет платить ще велику подать художньому романтизму та оспіванню минулому України під впливом загального напрямку в тодішньому письменстві та специфічних обставин українського життя тих часів” [цит. за 12, с. 233]. Молодий поет не вдовольняється мрійливою тугою за минулим свого народу. Він зараз-таки в перших творах прагне до історичної програми, пробує в давні мінорні акорди наших пісень включити нові, оптимістичні звуки. В його пам’яті живе ще Бантиш-Каменський, “Історія Русів”, “Українські мелодії” М. Маркевича, але перед ним дзвенять вже якісь нові мелодії історичних просторів. Це його власне добро, його питомий поетичний доробок, бо, як знову слушно зауважує С. Єфремов, у Петербурзі не було тоді нікого, хто б глибше і ясніше дивився на минуле й сучасне України.

В основі твору “Тарасова ніч” лежить історична подія – вдала нічна вилазка козаків 25 травня 1630 року під час козацького повстання, очоленого гетьманом нереєстрових козаків Тарасом Федоровичем, якого називали Трясилом. Повстання Трясила на якийсь час пригальмувало польську колонізацію Лівобережжя. У вірші Т. Шевченко із симпатією згадує й інших керівників козацьких війн проти Речі Посполитої – Северина Наливайка-Кравчину й Павла Бута – Павлюка.

Поезія “До Основ’яненка” написана під враженням від історичного нарису Григорія Квітки-Основ’яненка “Головатый. Материалы для истории Малороссии”(1839). На зв’язок поезії з нарисом Г. Квітки вказували рядки вірша у першому виданні “Кобзаря” 1840 року:

Наш завзятий Головатий
Не вмере, не загине... [19, с. 556].

Поема “Іван Підкова” не випадково розпочинається історико-ліричним вступом:

Було колись – в Україні
Ревіли гармати;
Було колись – запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу, і волю [19, с. 51].

У ньому ідеться про козацького ватажка, що виділявся серед січовиків незвичайною фізичною силою, розумом та сильною волею. У 1577 р. Іван Підкова на чолі козацького війська захопив Ясси і став господарем Молдови. Підступно полонений поляками, він був страчений у Львові і став одним із перших козацьких ватажків-мучеників. Його ім'я стало легендарним в Україні, розглядалося як символ мужності й відваги.

Через рік після “Кобзаря” виходять друком “Гайдамаки” – найбільша Шевченкова поема. Ідеться в ній про важливі події в історії України – гайдамаччину і, зокрема, найбільше гайдамацьке повстання – Коліївщину 1768 р. На думку І. Крип'якевича, Т. Шевченко виніс із своєї батьківщини, Звенигородщини, де живі були ще спомини про козацчину, де співали думи про Хмельницького, де ще доживали віку очевидці Коліївщини, глибокі традиції боротьби за волю. “Шевченко інстинктивно зрозумів минуле, що дозволяло йому мати свій власний погляд на давні часи і події” [10, с. 266].

Безумовно, історичні пісні й думи, народні перекази були одними з основних джерел історичних знань Т. Шевченка. Однак, на наш погляд, не тільки інстинктивне розуміння, властиве геніям, а й знання історичних творів того часу, робили з поета глибокого знавця історії України.

Перш за все, слід відзначити вплив на формування історичних поглядів Шевченка “Історії Русів” – твору, що з'явився на рубежі XVIII і XIX сторіч і тривалий час через невідповідність офіційним поглядам поширювався Україною в рукописному варіанті. Вперше він вийшов друком у Москві лише у 1846 році як історичне джерело. За жанром ця робота, власне, не є науковою працею, фахівці називають її “історико-політичним памфлетом”, написаним у традиціях козацьких літописів. Невідомий автор “Історії Русів” подає картину історичного розвитку України від найдавніших часів до 1769 року. Основна увага приділена Козаччині, Хмельниччині та історії Гетьманщини. В основі історичної концепції твору лежать ідеї автономізму, республіканства, протесту проти національного поневолення. “Історія Русів” справила величезний вплив на ряд видатних письменників не лише українських, а й російських. Історико-літературні твори Є. Гребінки, І. Срезневського, М. Гоголя, А. Метлинського, М. Костомарова, П. Куліша створені під безпосереднім впливом цього твору. В “Історії Малоросії” М. Маркевича вона майже вся переказана. Але найбільший вплив мала “Історія Русів” на формування національно-історичних поглядів Т. Шевченка. “Ніщо, окрім Біблії, – відзначав М. Драгоманов, – не мало такої сили над системою думок Шевченка, як ця “Історія Русовь” у 1844–1845 рр.” [14, с. 27].

На той час російською мовою було видано історичні праці Миколи Бантиш-Каменського “Историческое описание возникшей в Польше унии” (1805 р.), яка й досі не втратила свого наукового значення, та чотиритомна “История Малой России” його сина Дмитра Бантиш-Каменського (1822 р.). З польських історико-літературних пам'яток відомі були мемуарні записи Вероніки Кребсової, уродженої Младанович, та пісняра Павла Младановича – дітей уманського

польського губернатора, убитого гайдамаками в 1768 році. Діти Младановича, Вероніка і Павло, були врятовані Гонтою під виглядом охрещених, тобто переведених з католиків у православні. Відома була також записка уніата Тучабського, що збереглась у бібліотеці уманської базилянської школи. Дослідники припускають, що ці історико-літературні пам'ятки могли послужити поетові як джерело для написання вступної частини поеми – “Інтродукції” [16, с. 192].

Поема “Гайдамаки”, як і багато інших творів історичного змісту, написаних Шевченком, – підкреслює М. Марченко, – відзначається не тільки силою своєї художньої майстерності, а й правдивим в своїй основі зображенням минулого, якщо не вважати деяких відхилень від історичної точності, властивих художникові. Силою свого історизму поема “Гайдамаки” була настільки переконлива, що читачі протягом більш як півстоліття після виходу її в світ – аж до появи окремих наукових праць з цієї проблеми – уявляли собі селянсько-козацьке повстання Коліївщини саме таким, яким подав його поет-революціонер Шевченко [13, с. 180].

У “Передмові” до поеми Шевченко писав: “Про те, що діялось на Україні 1768 року, розказую так, як чув од старих людей; надрукованого і критикованого нічого не читав, бо, здається, і нема нічого” [19, с. 116]. Судячи з цього висловлювання, можна сказати, що згадані нами вище літературні джерела “Гайдамаків” були використані Шевченком лише як допоміжні. Основним джерелом для нього послужила народна творчість та історична народна традиція, що збереглась за життя поета, особливо на Правобережжі. Поет вказав на головне джерело своєї поеми так:

Бувало, в неділю, закривши Мінею,
По чарці з сусідом випивши тієї,
Батько діда просить, щоб той розказав
Про Коліївщину, як колись бувало,
Як Залізняк, Гонта ляхів покарав.
Столітні очі, як зорі сяяли,
А слово за словом сміялось, лилось:
Як ляхи конали, як Сміла горіла...
Сусіди од страху, од жаху німіли.
І мені, малому, не раз довелось
За титаря плакати. І ніхто не бачив,
Що мала дитина у куточку плаче.
Спасибі, дідусю, що ти заховав
В голові столітній тут славу козачу:
Я її онукам тепер розказав [Епілог].

У 1845 році в Одесі вийшла книжка А. О. Скальковського – чиновника канцелярії новоросійського і бессарабського генерал-губернатора – “Наезды гайдамак на Западную Украину в XVIII столетии”. А. Скальковський в душі російської офіційної науки заперечував масовий характер руху гайдамаків і розглядав його як виступи злочинних елементів, що не мають нічого спільного з інтересами історичного прогресу. Народний рух він подавав як “натовпи, що озброїлись просто для розбою і грабунку задля одної лише користі... Такого роду були події відомі під назвою Коліївщини і Уманської різанини, що були у 1768 році” [16, с. 196].

“Гайдамаки не воины –
Розбойники, воры.

Пятно в нашей истории...” – цитує його Т. Шевченко у поемі “Холодний яр”, що безпосередньо примикає до “Гайдамаків” й продовжує: Брешеш, людоморе!

За святую правду-волю
 Розбойник не стане,
 Не розкує закований
 У ваші кайдани
 Народ темний..." [19, с. 273].

Як бачимо, не лише колишнє України турбує поета, а сучаснє тяжке становище народу і цілого краю, яке він побачив в Україні, перебуваючи тут три літа (1843-1845 рр.). Повстання 1768 року виступає тільки як приклад минулого для боротьби за волю. Шевченко запитує у своїх земляків:

Де ж ти дівся, в Яр глибокий
 Протопаний шляху?
 Чи сам заріс темним лісом
 Чи то засадили
 Нові кати? Щоб до тебе
 Люди не ходили
 На пораду: що їм діять
 З добрими панами,
 Людоїдами лихими,
 З новими ляхами? [19, с. 272].

Під "новими ляхами", тобто новими загарбниками, поет розуміє сучасну йому російську адміністрацію. А звертання до давнини звучить як заклик до сьогоднішньої боротьби за волю.

Дворянську російську історіографію Т. Шевченко загалом висміював. З цього приводу дослідники наводять такий факт. Коли Шевченко працював деякий час у Київській археологічній комісії і збирав для неї матеріали, він у 1845–1846 рр. проживав у Переяславі в А. Козачковського. Тут поет часто зустрічався з широким колом своїх друзів і знайомих. Поет довго мовчав і не втручався в загальну бесіду. Якось учасники всі гуртом звернулись до Шевченка, щоб він висловив свої погляди. Як свідчить один із учасників цього гуртка, Шевченко висловився так: "Та й обридли ви мені з вашою історією і географією. Подивіться, на віщо похожа ваша історія, що в ній написано: "Был такой-то царь, поправил государство, финансы, администрацию и умер, завещавши государство своему наследнику. Новый государь застал государство в крайне разоренном состоянии; но старанием и непрестанными заботами поправил дела государства, обогатил казну, учредил суд правый и умер, благословляемый народом... Новый государь застал государство в крайне бедственном положении и т.д." [16, с. 174].

На відміну від сучасної йому історіографії з її царями та полководцями, Т. Шевченко у "Кобзарі" 37 разів згадує І. Гонта, 35 – М. Залізняка і 28 – Б. Хмельницького. Причому, за підрахунками шевченкознавців останній п'ять разів згадується у позитивному плані, одинадцять – у негативному і дванадцять скоріше у нейтральному [11, с. 45].

У вірші "Стоїть в селі Суботові" Шевченко дає історичну оцінку українсько-московській угоді 1654 року. Для нього умови з Москвою, які сформувались за Переяславським договором – це церква-домовина, гріб України. Б. Хмельницький думав, що в тій церкві будуть молитися москалі й українці, ділячись спільним добром, а вийшло зовсім не так:

Ото церков Богданова.
 Там-то він молився,
 Щоб москаль добром і лихом
 З козаком ділився.
 Мир душі твоїй, Богдане!
 Не так воно стало;
 Москалики, що заздріли,

То все очухрала [19, с. 246].

Але Шевченко вірить, що та церква-домовина, тобто Переяславський договір, розвалиться і що з-під неї встане вільна, самостійна Україна, яка розвіє тьму неволі, засвітить світ правди. Це провідна ідея, ключ, як вважає Б. Лепкий, яким можна відчинити містичний твір Шевченка “Великий льох” [12, с. 61]. “Три жіночі душі (відданиця, дівчина й дитина) покутують за те, що погрішилися супроти самостійної України. Перша тим, що з повними відрами перейшла дорогу Хмельницькому до Переяслава, друга – що напоїла коня царя Петра I, а третя, що всміхнулася, коли Дніпром пливла золочена галера цариці Катерини. Три душі – це гріх трьох поколінь українського простонароддя” [12, с. 62]. Ці, у трактуванні Т. Шевченка, гріхи українського народу прямо суперечили оцінкам російсько-радянської історіографії про роль Переяславської ради в історії України, про антимосковське повстання І. Мазепи й Полтавську битву та про російську колонізацію Запорожжя часів Катерини II.

Однозначно негативно Т. Шевченко оцінює зруйнування Запорозької Січі і повернення кріпосного права у 1783 р. імператрицею Катериною II в поемі “Невольник”, де козаки:

І розказують, і плачуть,
Як Січ руйнували,
Як москалі срібло, злото
І свічі забрали
У Покрові...
І як степи запорозькі
Тоді поділили
І панам на Україні
Люд закріпостили [19, с. 230].

Варте уваги Шевченкове порівняння польського й російського панування на Україні:

Ляхи були – усе взяли,
Кров повипивали!..
А москалі і світ божий
В пута закували [19, с. 230].

Знамените Шевченкове: “Це той П е р в и й, що розпинав Нашу Україну, А В т о р а я доконала Вдову сиротину” варто було б і зараз ставити як епіграф перед демонстрацією російських художніх фільмів на українських телеканалах, де глорифікуються постаті Петра I й Катерини II.

О царю поганій,
Царю проклятий, лукавий,
Аспиде неситий!
Що ти зробив з козаками?
Болота засипав
Благородними костями;
Поставив столицю
На їх трупах катованих! [19, с. 198].

Шевченко-історик проявляється концептуальним баченням вітчизняної минувшини й у поезії “Чигрине, Чигрине...”. Озираючись на часи Козаччини поет запитує:

За що ж боролись ми з ляхами?
За що ж ми різались з ордами?
За що скородили списками
Московські ребра?.. [19, с. 178].

Тут чітко бачимо три етапи боротьби із зовнішньополітичними ворогами України: татарською загрозою, польською та російською. Згодом видатний

історик козаччини Д. Яворницький у своїх творах науково довів та обґрунтував ці періоди козацького протистояння з ордами, поляками і росіянами [21, Т. 1, с. 7, Т. 3, с. 373].

Історична тематика пронизує творчість Т. Шевченка не лише як поета, а й як художника. Т. Шевченко у серії офортів “Живописна Україна” (1844 р.) вперше в українській станковій графіці поставив за мету показати картини сучасного життя народу у зв’язку з його історичним минулим. Серія задумувалась як періодичне видання і мала розвивати три жанрово-тематичні лінії: українські краєвиди, народний побут та історичні події. Т. Шевченкові вдалося випустити шість офортів: “Дари в Чигирині 1649 року”, “Старости”, “Судна рада”, “Казка”, “У Києві”, “Видубицький монастир у Києві”. Вони стали, на думку спеціалістів, одним із найвидатніших явищ української художньої культури і не мають аналогів у мистецтві слов’янських народів [5, Т.4, с. 412].

Для нас особливо цікавим є твір “Дари в Чигирині 1649 року”. На картині зображені послы трьох держав: Московського царства, Туреччини й Речі Посполитої з подарунками у передпокоях замку Б. Хмельницького. Звертає на себе увагу дарунок московського царя – горностаєва мантия – що була, як відомо, ознакою королівської гідності її власника. Таким чином, Шевченко підкреслює суверенітет Гетьманщини й статус незалежного суверенного володаря – Б. Хмельницького.

У 1845 р., після закінчення Петербурзької академії мистецтв, Т. Шевченко приїздить до Києва і влаштовується художником Київської археографічної комісії, що давало йому можливість подорожувати Україною. Його завданням було точне відображення архітектурних об’єктів. Серед акварельних малюнків художника того часу твори на історичну тематику – “Богданові руїни в Суботіві”, “Богданова церква в Суботіві”, “Козацькі хрести” та інші. Творчість Т. Шевченка неабияк вплинула на зростання уваги тодішніх художників до України. В українському мистецтві працювали його послідовники – Л. Жемчужников, І. Соколов, К. Трутовський. Останній згодом ілюстрував Шевченкові “Гайдамаки” та “Невольник”.

Як бачимо, навіть далеко не повний огляд художніх творів Т. Шевченка як історика, засвідчує відмінне знання поетом вітчизняної минувшини. Т. Шевченко не лише знав факти з історії рідного краю, він одним із перших українських інтелектуалів нового часу інтерпретував їх з української позиції, сміливо протиставляючи український погляд великоросійському імперському.

Тарас Шевченко був популяризатором, доступним і вдумливим учителем історії України з найдавніших часів. Від поетичного перекладу плачу Ярославни із “Слова о полку Ігоревім” до глибоких та влучних оцінок сучасних йому подій. Історичні погляди Т. Шевченка, його характеристики явищ і персоналій вітчизняної минувшини не лише відіграли величезну роль в націотворенні українців, а й лишаються актуальними до нині.

Список використаних джерел

1. *Барабаш Ю.* Історіософія Т. Шевченка / Ю. Барабаш // Слово і час. – 2004. – № 3. – С. 15–37.
2. *Головченко Т.* Поетика національно-історичної істини / Т. Головченко // Вітчизна. – 2003. – №3–4. – С. 132–136.
3. *Джерела історичних відомостей Шевченка.* Історичні поеми. / Пояснив Николишин Д. – Коломия, 1921.
4. *Дубина М.* Шевченко і Західна Україна. / М. Дубина – К.: Вид-во Київського університету, 1969. – С. 154.
5. *Енциклопедія історії України.* – Т. 4. – К.: Наукова думка, 2007.
6. *Історичні погляди Т. Г. Шевченка / АН УРСР. Ін-т історії; Редкол.: І. О. Гуржій (відп. ред.) та ін.* – К.: Наук. думка, 1964. – 244 с.
7. *Каттелер Андреас.* Росія як поліетнічна імперія. – Львів: Вид-во УКУ, 2005. – 358 с.
8. *Козак С.* Історіософські концепції Шевченка / С. Козак // Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції. – К., 1998. – С. 24–37.
9. *Король В.* Історія України в житті та творчості Т. Г. Шевченка / В. Король // Історія в школі. – 2004. – № 3. – С. 1–9.
10. *Крип’якевич І. П.* Історія України / Відп. ред. Ф. П. Шевченко – Львів: Світ 1990. – 520 с.
11. *Лемко Ілько.* Над “Кобзарем” з

калькулятором в руках. / І. Лемко // Політика і культура. – 2000. – №3. – С. 45–46. 12. *Лепкий Б.* Про життя і творчість Тараса Шевченка / Б. Лепкий. – К.: Університетське видавництво “Пульсарі”, 2005. – 140 с. 13. *Марченко М. І.* Історичне минуле українського народу в творчості Т. Г. Шевченка / М. І. Марченко. – К.: Радянська школа, 1957. 14. *Мищуков О.* “Історія Русів” у творчості Т. Шевченка / О. Мищуков // Українська література в загальноосвітній школі. – 1999. – № 6. – С. 26–29. 15. *Романишин О.* Історичні погляди Т. Г. Шевченка / О. Романишин. – Визвольний шлях. – 1989. – № 4. – С. 400–414. 16. *Симоненко Р. Г.* Тарас Шевченко та його доба / Симоненко Р. Г., Берестенко В. А. У 3 томах. – Т. III. – Харків: “Фоліо”, 2013. – 527 с. 17. *Сохань П.* Т. Г. Шевченко і українська національна ідея в історичній національній думці другої половини XIX ст. / П. Сохань // Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції. – К., 1998. – С. 54–60. 18. *Фадеев А. В.* Россия и Кавказ в первой трети XIX в. Москва 1960. 19. *Шевченко Тарас.* Кобзар. – К.: Радянська школа, 1986. – 608 с. 20. *Шевченкіана* ДОУНБ. Документальна колекція. – Дніпропетровськ, 2013. 21. *Яворницький Д. І.* Історія запорізьких козаків: У 3-х т. – Т. 1–3. – Львів: Світ, 1992. – 456 с. 22. http://www.pravda.com.ua/articles/2014/03/28/7020627/view_print

Юрій Свидерський, Наталія Романишин

ШЕВЧЕНКО – ІСТОРИК

В статті, виходячи з утвердження об історії як колективної пам'яті народу і її націообразуючої функції, розглянуті історичні погляди Т. Шевченка. Показано його неконформізм в умовах реакційної політики николаєвської епохи, проаналізовані твори поета, які впливали на формування самосвідомості українців. Підтверджується, що “Кобзар” виконував функції нецензурного підручника історії України в радянські часи, оскільки він багато разів суперечив офіційній лінії.

Ключові слова: Тарас Шевченко, історія, “Кобзар”, національна пам'ять, поезія.

Yuriy Sviderskyi, Nataliya Romanynshyn

SHEVCHENKO – HISTORIAN

The article, based on the postulate that history is a collective memory of the people and its function of nation creation, considered historical views of Taras Shevchenko. It showed his non-conformism in terms of the reactionary policies of Emperor Nicholas II and analyzes those poems that influenced the transformation of Ukrainians. It is alleged that “Kobzar” was the only legal textbook on the history of Ukraine during the Soviet era, which contradicted the prevailing official estimates of past events and personalities.

Key words: Taras Shevchenko, history, “Kobzar”, national memory, poetry.